

آن چه شیخ حر عاملی در باب «ان للقاضی ان یحکم بعلمه من غیر بینة»¹ می آورد و در پایان می فرماید: «و قد تقدم احادیث كثيرة تدل علی وجوب العمل بالعلم والنهی عن القول بغیر علم و عن کتم العلم لغیر تقیة...»². روایات باب مزبور (للقاضی ان یحکم ...) همگی ضعیف است. از جمله آن ها روایت ذیل است. توجه کنید:

«جاء اعرابی الی النبی صلی الله علیه و آله فادعی علیه سبعین درهما ثمن ناقة باعها منه فقال: قد أوفیتک فقال: إجعل بینی و بینک رجلا یحکم بیننا فأقبل رجل من قریش فقال رسول الله صلی الله علیه و آله: أحکم بیننا، فقال للأعرابی ما تدعی علی رسول الله؟ قال: سبعین درهما ثمن ناقة بعته منه فقال: ما تقول یا رسول الله؟ قال: قد اوفیته فقال للاعرابی: ما تقول؟ قال: لم یوفنی فقال لرسول الله: ألك بینة علی أنك قد أوفیته؟ قال: لا، قال للاعرابی: أتحلف أنك لم تستوف حقیقک و تأخذه؟ فقال: نعم فقال رسول الله صلی الله علیه و آله لأتحاکم مع هذا الی رجل یحکم بیننا بحکم الله عزوجل، فأتی رسول الله صلی الله علیه و آله علی بن أبی طالب علیه السلام و معه الاعرابی فقال علی علیه السلام ما لك یا رسول الله؟ قال: یا ابا الحسن أحکم بینی و بین هذا الاعرابی فقال علی علیه السلام: یا أعرابی ما تدعی علی رسول الله؟ قال: سبعین درهما ثمن ناقة بعته منه فقال: ما تقول یا رسول الله؟ قال: قد أوفیته ثمنها فقال: یا أعرابی أصدق رسول الله صلی الله علیه و آله فیما قال؟ قال: لا ما أوفانی شیئا فأخرج علی علیه السلام سیفه فضرب عنقه؛ فقال رسول الله صلی الله علیه و آله: لِمَ فعلت یا علی ذلك؟! فقال: یا رسول الله نحن نصدقک علی أمرالله و نبیه و علی أمر الجنة و النار والثواب و العقاب و وحی الله عزوجل و لا نصدقک فی ثمن ناقة هذا الاعرابی؟! و انی قتلته لأنه کذّبک لما قلت له أصدق رسول الله فیما قال فقال: لا ما اوفانی شیئا، فقال رسول الله صلی الله علیه و آله: أصبت یا علی فلا تعد الی مثلها ثم التفت الی القرشی و کان قد تبعه فقال: هذا حکم الله لا ما حکمت به»³.

سند روایت فوق، مثل بقیه روایات باب، ضعیف است؛ هر چند برخی به قوت بعضی از روایات باب قائل شده اند،⁴ لکن مشکل حدیث، محتوای حدیث هم است که قابل قبول نمی نماید؛ هر چند برخی از مراکز پاسخگویی به شبهات تلاش کرده اند تا آن را مطابق قاعده و طبیعی جلوه دهند، چنان که برخی از معاصران به آن تمسک کرده و مشکلی در محتوای آن ندیده اند.⁵

به نظر می رسد طبیعی انگاری مفاد، هر چند با مشهورات فقهی قابل توجیه است لکن در مجموعه ادله، از روایات مخالف کتاب و سنت قطعی پیامبر - ص - به حساب می آید که قهرا باید آن را رد کرد.⁶

1. وسائل الشیعة، ج27، ابواب کیفیة الحکم، باب 18، صص 274-277.

2. همان، ص 276 و 277.

3. کتاب من لا یحضره الفقیه، ج3، ص 60 (=105).

4. ر.ک: محمد تقی مجلسی، روضة المتقین، در ذیل گفتگو از حدیث فوق.

5. ر.ک: محمد تقی جعفری، رسائل فقهیة، ص315 و 316.

6. باید به اندیشه اعتدال در این باره توجه داشت. اندیشه ای که در مقابل اخذ به حدیث معتبر از جهت سند به هر قیمت و رد احادیث معتبر به محض احساس یک مشکل (که گاه مشکل نما است نه مشکل) قرار می گیرد.

شیخ حر باب دیگری در موسوعه خود دارد با عنوان: «باب انه لا يجوز للقاضي ان يحكم عند الشك في المسألة...»⁷. طبیعی است که ممکن است از این روایات، نوعی مفهوم گیری عرفی صورت گیرد و گفته شود: با علم قاضی، قاضی می تواند (یا باید) داوری نماید.

شنیدنی این که برخی، از روایات آمر به حکم به عدل یا قبول حکم به عدل، استفاده جواز (بلکه وجوب) حکم به علم کرده اند.⁸

• دلالت آیات قرآن، مستند دیگر قائلان به اندیشه مورد بحث است. آیات 44، 45 و 47 از سوره مائده. *وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ/...هم الظالمون/ ...هم الفاسقو

در امتداد همین استدلال گفته شده:

للكام ان يحكم بين المتخاصمين و لا فرق في ذلك بين حق الله و حق الناس، لانه من الحكم بالعدل المأمور به في غير واحد من الآيات و الروایات.⁹

ضروری پنداری رأی اول در بیان سید مرتضی - قدس سره .

سید مرتضی اندیشه فوق را ضروری می پندارد و ظاهر کلامش مطلق علم است (بدون تفصیل در منشأ حصول علم). وی عصبانی از اندیشه ابن جنید آن را معول بر رأی و اجتهاد خطا می داند. و در بیانی خاص می فرماید:

«و كيف يخفى على اطباق الامامية على وجوب الحكم بالعلم؟! و هم ينكرون توقف ابي بكر عن الحكم لفاطمة بنت رسول الله - عليها السلام - بفدك... و يقولون: اذا كان عالما بعصمتها و طهارتها و انها لا تدعى الا حقا فلا وجه لمطالبتها باقامة البينة، لان البينة لا وجه لها مع العلم بالصدق...»¹⁰

7. وسائل الشريعة، ج 27، ابواب آداب القاضی، باب 4، صص 215-217.

8. جواهر الكلام، ج 40، ص 90؛ مبانی تکملة المنهاج، ج 1، ص 12.

9. مبانی تکملة المنهاج، ج 1، ص 12، متن و پاورقی.

10. جواهر الكلام، ج 40، ص 89.